

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЧ

Година I Свеска I

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часописа Наш језик колеге,
п̄ријатељи и некадашњи с̄туденти
посвећују проф. др Сре̄ти Танасићу,
дописном члану АНУРС,
поводом седамдесет̄ година живото̄а
са искреним жељама за другим живото̄ом
и непрекидним с̄варалаштво̄ом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – початку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. ЂИНЋИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЂИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

Прагматика

УДК 811.163.41'276.3

811.163.41'271

811.163.41:81'42

Оригинални научни рад

Примљено 28. новембра 2019. г.

Прихваћено 16. децембра 2019. г.

БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ*

(Универзитет у Београду,

Учитељски факултет)**

О ПРУЖАЊУ УТЕХЕ САГОВОРНИКУ У ГОВОРУ СВАКОДНЕВНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ

У раду су са семантичко-прагматичког аспекта представљена два типа говорних стратегија којима се у говору свакодневне комуникације пружа утеха саговорнику, односно представљене су комуникативне јединице (КЈ) којима се те стратегије остварују. Анализа је показала да КЈ којима се остварују стратегије у пружању утехе на формалном плану имају препознатљиву синтаксичку структуру, да садрже карактеристичну лексику и да многе функционишу у језику као формуле говорне етикеције.

Кључне речи: пружање утехе, изражавање саосећања, говорни жанр, говорне стратегије, говорна етикеција, свакодневна комуникација.

1. Уводне напомене

Истраживање које овде представљамо надовезује се на наша ранија истраживања – на истраживање о емпатији и изражавању саосећања саговорнику саопштено на Научном састанку слависта у Вукове дане 2019. године (в. Милосављевић 2020).

Говорећи о емпатији и изражавању саосећања саговорнику, пружање утехе смо издвојили као једну од стратегија којима се у говорној интеракцији изражава саосећање. Међутим, пружање утехе, иако се може издвојити као једна од стратегија којима се изражава

* bojana.milosavljevic@uf.bg.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

саосећање, у говору се остварује као својеврстан жанр – има своју особену структуру употребе и устаљене типове исказа којима се остварује, те захтева посебну пажњу истраживача.

2. Предмет, метод и циљ истраживања

Отуда су предмет нашег истраживања у овом раду комуникативне јединице (КЈ), као што су – *Није њо нишпиа, Биће све у реду, Не бој се* и др., које у одређеном контексту добијају опште прагматичко значење 'пружање утехе саговорнику'. Наиме, те КЈ у говорној интеракцији препознају се као типски искази, тј. као експоненти појединих говорних чинова и сигнали одређених говорних стратегија. Сагледавајући функционалне особине ових КЈ и њихову илокутивну снагу, циљ нам је представити неке семантичко-прагматичке одлике жанра пружања утехе, а нарочито специфичности његових језичких реализација. Анализу смо спровели на корпусу говореног језика, тачније на корпусу дијалогских разговора из књижевних дела, као и на говору свакодневне комуникације. Што се тиче теоријско-методолошког оквира истраживања, реч је о семантичко-прагматичком истраживању говора свакодневне комуникације, које укључује анализу конверзације и теорију говорних чинова, односно теорију говорних жанрова.

3. Изражавање саосећања и пружање утехе – сличности и разлике

Изражавање саосећања – нпр. *Баи ми је жао!* и пружање утехе *Не бој се!*, *Биће све у реду!*, као што смо у уводним напоменама истакли, несумњиво су сродни језички феномени – на прагматичком плану комуникације смисаоно се преплићу. Комуникативна ситуација у којој се појављују подразумева да је другога, саговорника задесила несрећа, невоља, да је доживео непријатно искуство и сл. Реактивни су чинови – јављају се или као реплика реакција на одговарајућу реплику стимулус или као спонтана реакција проистекла из одређене пресупозиције. Стога им се и прагматичке структуре преклапају, те се могу издвојити њихове заједничке структурне компоненте, које уједно представљају и Серлова конститутивна правила неопходна за реализацију говорних чинова (Серл 1991). Реч је о следећим компонентама, односно правилима:

1) говорник примећује да саговорник емотивно доживљава, проживљава нешто лоше;

2) говорник жели да умањи или уклони такво саговорничко стање;

3) говорник изриче исказ под претпоставком да ће то имати утицаја на саговорника.¹

Последња компонента, која се тиче Серловог суштинског правила, односно говорникове намере да произведе одређени ефекат у комуникацији, показује нам да и изражавање саосећања и пружање утехе имају конативну функцију – функцију деловања на саговорника. Но, како истичу поједини истраживачи, ова два чина се у начину деловања на саговорника разликују. Наиме, изражавањем саосећања на другога се делује преко емоција (емоционално солидарисање), док се пружањем утехе на другога настоји деловати преко рација, разума, аргуменовано (Казачкова, према Нестерова 2011: 75–76).

Према нашем виђењу, разлика између изражавања саосећања и пружања утехе огледа се и у следећем. Саосећање је илокутивно садржајније од пружања утехе, те може обухватати, између осталог, и саму илокуцију пружања утехе (в. Милосављевић 2020). Или, другачије речено, пружање утехе уједно има и илокуцију изражавања саосећања, али нема свако изражавање саосећања и илокуцију пружања утехе.

Запажања слична нашим налазимо и код и Т. В. Нестерове. Она сматра да се у комуникацији изражавање саосећања може јавити самостално, или како то она каже, у чистом виду, а може и удружено са пружањем утехе (Нестерова 2011: 76).

Те комуникативне специфичности пружања утехе ову врсту говора свакако чине посебном и на језичкоизражајном плану. Из тог разлога у даљем нашем раду представимо језичке реализације пружања утехе – говорне стратегије којима се саговорник теши и КЈ којима се те стратегије остварују.

4. Језичка реализација пружања утехе – резултати истраживања

Језичка реализација пружања утехе, како налазимо у литератури, има две компоненте: 1) мотивисати, наговорити саговорника да промени емоционално стање и 2) аргуменовано оправдати такво настојање (Федосюк, према Нестерова 2011: 75–76). То емоционално стање саговорника подразумева узбуђеност, узнемиреност, узрујаност, те стога, према нашем схватању, можемо говорити о два типа говорних стратегија којима се у говору остварује пружање утехе. Први тип стратегија има за циљ – 'наведи саговорника да се смири'. Дру-

¹ Реч је о компонентама које Т. В. Федорова издваја у структури говорног чина пружања утехе (Федорова 2014: 89).

ги тип стратегија има за циљ – ’убеди, увери саговорника да је све у реду, односно да ће све бити у реду’. Комуникативне јединице којима се ови типови стратегија остварују различите су, како по синтаксичким обележјима тако и по илокутивној снази, па ћемо их у даљем тексту детаљније представити узимајући у обзир резултате нашег истраживања, као и резултате других аутора (Захарова 2011; Несторова 2011; Рабјенко 2012).

4.1. Говорне стратегије које имају за циљ ’наведи саговорника да се смири’

У говорној интеракцији говорник, да би саговорника навео да се смири, умири, чини следеће.

1) На конвенционално директан начин говорник захтева од саговорника да се смири – нпр.

Не, ја то нећу издржати! Мама, ја ћу се убити!...

Кринићу мој, лепи мој Кринићу, *умири се* (МЈ 2002: 344–345).

Немој, кумо, *да се ипoлико узбуђујеш*, стићи ћемо кући па ћеш видети (МЈ 2002: 263).

То се чини, као што се из илустрација види, јединицама које се на синтаксичком плану препознају пре свега као императивне форме, и то општег значења ’престани бити узнемирен’.

Реч је, наиме, о императивним формама које садрже глаголе са значењем умиривања, смиривања нпр. *Смири се*; *Умири се*.

Ту су и негативне императивне форме (са одричним речцама *не* или *немој(ише)*) које садрже глаголе несвршеног вида негативног емоционалног значења, нпр. *Не брини (се)*; *Не узрујавај се*; *Не ипугуј*; *Не илаци*; *Не бој се* и сл.

У говору се може јавити и форма сведена само на одричну императивну речцу *Немој*, док се допунски глагол разазнаје из контекста:

Пала је ... и зајецала на сав глас. Обе жене се журбаше да је умире.

Кринићу, *немој*, дете моје! Можда то и није истина (МЈ 2002: 344).

Ове форме могу се илокутивно и интензивирати, нпр. *Нишшѝа се иши не бој!*

Прибојавао се да ће се борци колебати...

Нишшѝа се иши не бој! Омладинска ударна запуцаће ако ћеш и на светог Петра – увјеравао је Николетина (БЋ 1963: 93).

Јављају се и потврдне императивне форме које садрже глаголе са значењем прекидања, обустављања оне активности која представља спољну манифестацију стања немира, узнемирености, као што је плакање – *Пресїани да їлачеш, Пресїани да бринеш* и др.

2) Говорник рационализује ситуацију. Овом стратегијом говорник одриче сврху, смисао, разлог или оправданост саговорниковог емоционалног стања. То се, према нашем језичком корпусу, остварује одричним формама које садрже безличне глаголе са значењем 'бити од користи, требати, ваљати, вредети, постојати и сл.', а који се допуњују глаголима негативног емоционалног значења – *Не вреди їуговаїи, Не їреба бринуїи, Нема сврхе їлакаїи, Нема разлога да бринеш (їугујеш и др.)* и сл. Оправданост саговорникове узнемирености може се одрицати и екскламативно-упитним формама којима се саговорник наводно пита за разлог, сврху таквог стања:

А млада девојка је плакала. Он се наже и помилова је по руци.

Госпођице, немојте да плачете. *Наїїїо їїолико їуговаїи?! – шапу-тао јој је тихо.*

Она се трже...

То је тако тешко! (МЈ 2002: 260).

Говорник ситуацију рационализује и када саговорнику указује да су околности такве да се нема времена за испољавање емоција већ да треба делати, предузети нешто:

Сузе му стадоше капати...

Стриче Блажо, *нема се кад їлакаїи*, него спремај оружје, сад ћемо и ми на устанак – узме да га соколи Гојко (БЋ 1963: 93).

Јединице овога типа, осим илокуције умиривања, имају и илокуцију саветовања, храбрења, бодрења или опомињања саговорника на дужности, обавезе и сл.

Ситуацију говорник рационализује и онда када саговорнику указује на своје (туђе) стање, проблеме, који су, из угла говорника, сложенији од саговорникових, као што показује наш пример из грађе:

Зашто сте тако замишљени, готово тужни? *А ви немаїте разлога да будейте їуужни. Ако би ко имао, онда ја највише имам разлога да се расїуужим.*

Ви? Зашто бисте ви били тужни? – зачуди се млада девојка и осмехну се болно (МЈ 2002: 216).

3) Говорник говори саговорнику да виновник настале ситуације не завређује да буде у центру његове пажње. За илустрацију наводимо следећи пример:

Јаој, бестидница једна! Да нападне тебе. Умири се, сине. *Зашићо да ће ти тако поитресе? Зар ти не знаш ко је она и каква је она? ...* (МЈ 2002: 337).

Ова говорна стратегија остварује се КЈ које су, без обзира на синтаксичку форму, општег квалификативног значења 'Особа Х је лоша', односно 'Особа Х није добра'.

4) Говорник скреће саговорнику пажњу на нешто друго. Један од начина да се саговорнику пажња скрене на нешто друго јесте позивање саговорника на активност која би му, према процени говорника, у том тренутку пријала, годила, те и умирила. Но, није ретко да те активности укључују и говорника, те искази који се с том комуникативном функцијом јављају имају облик императива за 1. л. множине – *Идемо, 'Ајдемо, Ми ћемо...* или се неким другим лексичким средством назначује то заједништво говорника и саговорника, нпр. прилогом *заједно* итд.:

Глава му је била оловно тешка, стегнута потмулим болом, језик му је горио [...] а онда је одједном [...] чуо [...] шапутање:

Ником ја тебе не дам, знаш ли ... *Идемо ми код наше Кајице. Тамо ће теби ... шамо ћемо ми ...* ништа се ти не бој (БЋ 1963: 170, 172).

Пажња се саговорнику може скретати на нешто друго и увођењем нове теме у разговор, отпочињањем, дакле, друге врсте разговора (нпр. шала).

5) Говорник нуди саговорника водом. У ситуацијама у којима говорник уочава да се настало стање емоционалног шока може негативно одразити на целокупно физичко здравље саговорника, саговорник се нуди водом, чајем, кафом или нечим другим што би му помогло да се смири. Занимљиво је поменути да се у српској култури у тим ситуацијама обично нуде шећер (слатко) и вода. Комуникативне јединице које се с том функцијом јављају у комуникацији јесу императивне форме типа *На, Узми, Поиј* и др.

Умири се, сине. ... *На! Узми мало воде! ... Ево и слајко ...* (МЈ 2002: 337).

4.2. Говорне стратегије са циљем 'убеди, увери саговорника да је све у реду и да ће све бити у реду'

У говорној интеракцији за уверавање саговорника да је све у реду и да ће бити све у реду говорник користи следеће говорне стратегије.

1) Показује пред саговорником оптимизам поводом крајњег исхода настале ситуације. Ова стратегија најексплицитније се остварује карактеристичним КЈ – *Све ће бӣӣи у реду, Све ће њро̄ћи, Све се да ре-шӣӣи* и др., које, као што се види, садрже глаголе с општим значењем позитивног исхода – *решӣӣи (се), њро̄ћи* итд. Говорник свој оптимизам може заснивати и на веровању у божју помоћ, те није ретко чути и *Даће бог, све ће бӣӣи добро* и сл.

Да би био уверљивији, говорник ове форме може допуњавати и исказима *Ево, видећеш, Пази ш̄ӣа ш̄ӣи кажем* и сл.

2) Говорник умањује постојећи проблем. У ту сврху користе се КЈ које су по форми одричне – *Није њо ниш̄ӣа, Ниш̄ӣа с̄ӣрашно* и сл. и које имају опште значење 'то је незнатно, неважно, безначајно, ситница'.

У собу упаде Драган са мамом.

Шта је то, Анђо?

Јавља ми кум да је Бора болестан и да дођемо.

Ти одмах на најгоре. *Није њо баи њолико с̄ӣрашно.*

Тешите ви мене, али ја имам неке слутње, Јаој, куку мени! (МЈ 2002: 253).

У том настојању говорник може бити и експресивнији и уверљивији, и то тако што не настоји само умањити значај саговорниковог проблема него настоји указати и на друге веће проблеме који, захваљујући срећи, судбини, богу и др., говорника нису задесили – нпр. *Ниш̄ӣа с̄ӣрашно, ш̄ӣе̄ӣа ће се надокнадит̄и, него сва срећа (хвала богу) да се нис̄ӣе њовредили.* Отуда те јединице садрже партикуле *на (сву) срећу, сва срећа, срећом, хвала богу* и др., којима се у говору пропраћа повољан стицај околности.

3) Говорник указује на позитивне стране настале ситуације. И указивање саговорнику на позитивне стране онога што му се догодило може се издвојити као једна од стратегија којом се настоји уверити саговорник да се ствари упркос насталој ситуацији могу одвијати повољно по њега. У нашем језику као дискурсна формула те илокутивне снаге усталила се јединица *Ко зна заш̄ӣо је њо добро.* Јављају се додуше и друге јединице које експлицитније, одређеније указују на

то шта је то што саговорнику може користити – нпр. *Таман ћеш сад имајти више времена за себе*.

4) Говорник позива саговорника да се помири са ситуацијом. Позивање саговорника на помирљив став, на прихватање настале ситуације јер се ништа не може даље изменити такође је једна од стратегија којом говорник жели уверити саговорника да се не треба бринути око онога што се већ догодило. Треба поменути да се у говору с том илокуцијом јављају често јединице гномског карактера, нпр. *Шћо је било, било је!*, *Из коже се не може!*, *Шћа је, ћу је!*, али и други, нпр. – *Шћо је до шћебе, ћи си све урадио (урадила), више не можеш нишћа, Дао (дала) си све од себе* и сл.

5) Говорник позива саговорника да заборави догађај. У тесној вези са стратегијом позивања саговорника на помирљив став стоји и стратегија којом се саговорник позива да заборави, занемари оно што се догодило, да пређе преко тога и сл. – *Заборави, Пусћи, Не обраћај њажњу, Не узимај к срцу* и сл. Ове јединице су императивног облика и садрже глаголе опште семантике 'не обраћати пажњу на нешто'.

6) Говорник позива саговорника да поднесе, издржи наставку ситуацију. Ова стратегија остварује се јединицама с илокуцијом храбрења, бодрења, сокољења саговорника: *Држи се, Не дај се, Буди храбар (храбра), Буди јак (јака)*. Посматрано са синтаксичког и семантичког аспекта, реч је о императивним формама са општим значењем 'издржи до краја, истрај, не предај се'.

У говору се саговорнику позив на савлађивање ситуације може представљати и као његова обавеза, дужност и сл., па те јединице садрже глаголе модалног карактера *морайти, шребајти, смејти* употребљене у значењу 'чинити нешто из нужде, потребе' – *Мораш бијти јака (јака), Не смеш клонуйти духом* и др.

Треба бијти храбар и немојте да очајавате, све ће бити добро. Кринка и Лоло, немојте, децо, толико да плачете. Умирите се! (МЈ 2002: 253).

7) Говорник указује саговорнику на неминовност ствари. Комуникативним јединицама као што су *Ниси ни йрви ни йоследњи, Дешава се, Догађа се, Такав (ћи) је живои, Судбина, Божја воља* и сл. указује се на типичност ситуације, на неминовност неких природних, животних закона и сл.

8) Говорник указује саговорнику на штету коју му наноси његово емоционално стање. То постиже КЈ са илокуцијом савета, препоруке

и сл. – *Немој њлакаџи, због деце* или *Немој, њокварићеш иминку* или *Смири се, не дозволи да ње виде њаку* и др.

5. Закључне напомене

Запажања проистекла из спроведене анализе иду у правцу следећих наших закључака.

КЈ којима се остварују стратегије у пружању утехе на формалном плану имају препознатљиву синтаксичку структуру и садрже карактеристичну лексику, те су се усталиле као типски искази у тој говорној делатности. Такође, многе представљене КЈ функционишу у језику као формуле говорне етикеције које би се, сходно граматичким, лексичким и прагматичким особеностима, могле наћи и у лексикографским описима.

Друго, верујемо да се на ширем корпусу говорног језика могу издвојити и друге стратегије којима се у говору пружа утехе саговорнику, као и друге КЈ којима се те стратегије реализују. Тиме би се свакако употпунило не само ово истраживање него и истраживања уопште у домену говорне етикеције и говора свакодневне комуникације.

ИЗВОРИ

- БЂ 1963: Branko Ѐorić, *Prolom*, Rijeka: Otokar Keršovani.
МЈ 2002: Милица Јаковљевић Мирјам, *То је било једне ноћи на Јадрану*, Београд: Драганић.

ЛИТЕРАТУРА

- Захарова 2011: Галина П. Захарова, Лексико-грамматические средства выражения интенции поддержки в русском языке, *Вестник Сам. ГУ* 1/2, Самара, 124–128.
Милосављевић 2020: Бојана Милосављевић, О емпатији и изражавању саосећања – прилог изучавању интенције слагања, *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане* 49/1, Београд, 61–72.
Нестерова 2011: Татьяна В. Нестерова, Непрямые способы выражения интенций «сочувствие» и «утешение» в обиходном общении русских, *Русский язык за рубежом* 5, Москва, 75–81.
Рабјенко 2012: Татьяна Г. Рабенко, Жанр утешение и средства его языковой реализации, *Вестник Кем. ГУ* 4, Кемерово, 107–111.
Серл 1991: Džon Serl, *Govorni činovi*, Beograd: Nolit.
Федорова 2014: Татьяна В. Федорова, Средства выражения семантики вежливости в ситуации утешения, *Филологос* 21/2, Елец, 88–93.

Бояна С. Милосавлевич

К ВОПРОСУ ОБ УТЕШЕНИИ СОБЕСЕДНИКА В РЕЧИ ПОВСЕДНЕВНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Резюме

В работе с семантико-прагматической точки зрения представлены два типа речевых стратегий, которыми в речи повседневной коммуникации дается утешение собеседнику. Первый тип стратегии имеет целью – 'навести собеседника успокоиться'. Второй тип стратегии имеет целью – 'убедить, заверить собеседника в том, что все в порядке, т. е., что все будет в порядке'. Коммуникативные единицы (КЕ), осуществляющие те стратегии на формальном плане, имеют отличительную синтаксическую структуру, содержат характерную лексику и многие из них функционируют в языке как формулы речевого этикета.

Ключевые слова: утешать (кого-н.), выражение сочувствия, речевой жанр, речевые стратегии, речевой этикет, повседневная коммуникация.